

Een archeologische opgraving met beperkingen op 'De Eeshof' te Tubbergen, gemeente Tubbergen (Ov.)

S.J. Tuinstra

ARC-Rapporten 2005-35

Groningen
10 mei 2005
ISSN 1574-6887

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

De aanleiding voor een archeologische opgraving met beperkingen is de geplande nieuwbouw op 'De Eeshof' te Tubbergen (Ov.). De Woningstichting Tubbergen is van plan om daar twee nieuwe woonzorggebouwen te realiseren. Hiervoor zullen enkele bestaande bejaardenwoningen worden gesloopt. Voor het plangebied geldt voor enkele delen een lage en voor andere delen een hoge archeologische verwachtingswaarde (afb. 1).

Een deel van het onderzoeksterrein valt samen met een terrein van hoge archeologische waarde. Het betreft hier het Havezatheterrein 'De Eeshof'. Hier is door het Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) op woensdag 17 maart 2004 een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen uitgevoerd (Blom & Tuinstra 2004). Als resultaat van dit onderzoek werd vermoed dat op een deel van het terrein nog sporen aanwezig waren van de middeleeuwse havezate en de hiertoe behorende gracht. Op basis van deze resultaten is door de Provinciaal Archeoloog van Overijssel, mw. drs. S. Wenting, besloten om op een deel van het terrein een opgraving te laten plaatsvinden en een deel van de sloop van de bestaande bebouwing archeologisch te laten begeleiden. Op 14 en 15 juli 2004 heeft de opgraving plaatsgevonden (Tuinstra 2004). Als laatste heeft op 28 februari, 1 maart, 10 maart en 13 maart 2005 de archeologische opgraving met beperkingen plaatsgevonden.¹

Door de Woningstichting Tubbergen is aan ARC bv de opdracht gegeven om de opgraving met beperkingen uit te voeren. Dit onderzoek heeft plaatsgevonden nadat de aanwezig bejaardenwoningen tot op de funderingen waren gesloopt. Tijdens het verwijderen van de funderingen is steeds een archeoloog aanwezig geweest. Het onderzoek is uitgevoerd door drs. S.J. Tuinstra .

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksterrein 'De Eeshof' ligt ten noordwesten van de kern van Tubbergen (afb. 1 en 2).

1.3 Objectgegevens

ARC-Projectcode	2004/316
Provincie	Overijssel
Gemeente	Tubbergen
Plaats	Tubbergen
Toponiem	De Eeshof
Kaartblad	28E
Coördinaten	249.700/492.350
Periode	Middeleeuwen

---

¹Dit type onderzoek werd voorheen een 'archeologische begeleiding' genoemd, conform de KNA wordt nu de nieuwe term 'opgraving met beperkingen' gehanteerd.

---

vervolg administratieve gegevens

Type object	Havezate
Type bodem	Zand
Geomorfologie	Dekzand

1.4 Doel van het onderzoek

De provincie Overijssel kent een groot aantal middeleeuwse havezate-terreinen, maar slechts weinigen hiervan zijn (gedeeltelijk) opgegraven. De kennis van deze havezaten is dan ook beperkt. Het hoofddoel van de opgraving was om de aard en omvang van de restanten van de Havezate vast te stellen om zo hopelijk een kennislacune te kunnen opvullen. Hiertoe is een Programma van Eisen (PvE) opgesteld door de provinciaal archeoloog van Overijssel.² De volgende vragen zijn hierin opgenomen:

- 1 *Is te bepalen welk deel van de gracht van de havezate in het terrein aanwezig is?*
- 2 *Tot welk deel van de havezate behoren de aangetroffen bouwresten?*
- 3 *Wat is de context/samenhang van hetgeen is gedocumenteerd en opgegraven in het totale beeld van de havezate?*

Deze vragen zijn gedeeltelijk al beantwoord in de rapport van de opgraving op 'De Eeshof' (Tuinstra 2004). Het archeologische naonderzoek is bedoeld als uitbreiding van dit onderzoek en kan hopelijk de antwoorden op deze vragen verder aanvullen.

1.5 Werkwijze

Het onderzoek is uitgevoerd conform de eisen en normen zoals gesteld in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie 2.0 (LS01 t/m LS05 en VS03), opgesteld door het ministerie van OC& W. De archeologische opgraving met beperkingen heeft plaatsgevonden op die dagen dat ook daadwerkelijk grondwerkzaamheden werden uitgevoerd. Het sloopwerk is uitgevoerd met behulp van een graafmachine. Het slooppuin is direct afgevoerd. Hierbij heeft de begeleidende archeoloog steeds toezicht gehouden op het werk van de graafmachine. Afgesproken was dat bij interessante sporen en/of vondstmateriaal de archeoloog in de gelegenheid zou worden gesteld om het desbetreffende deel van het terrein verder te onderzoeken. Uiteindelijk zijn een zestal profielen aangelegd en gedocumenteerd (afb. 3).

2 Resultaten

2.1 Archeologische context

De archeologische verwachting van het onderzoeksterrein is volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW 2e generatie) voor een gedeelte laag en

---

²Programma van Eisen Havezate de Eeshof te Tubbergen, opgesteld door mw. drs. S. Wentink op 13 mei 2004.

Afbeelding 1 De ligging van het onderzoeksgebied.

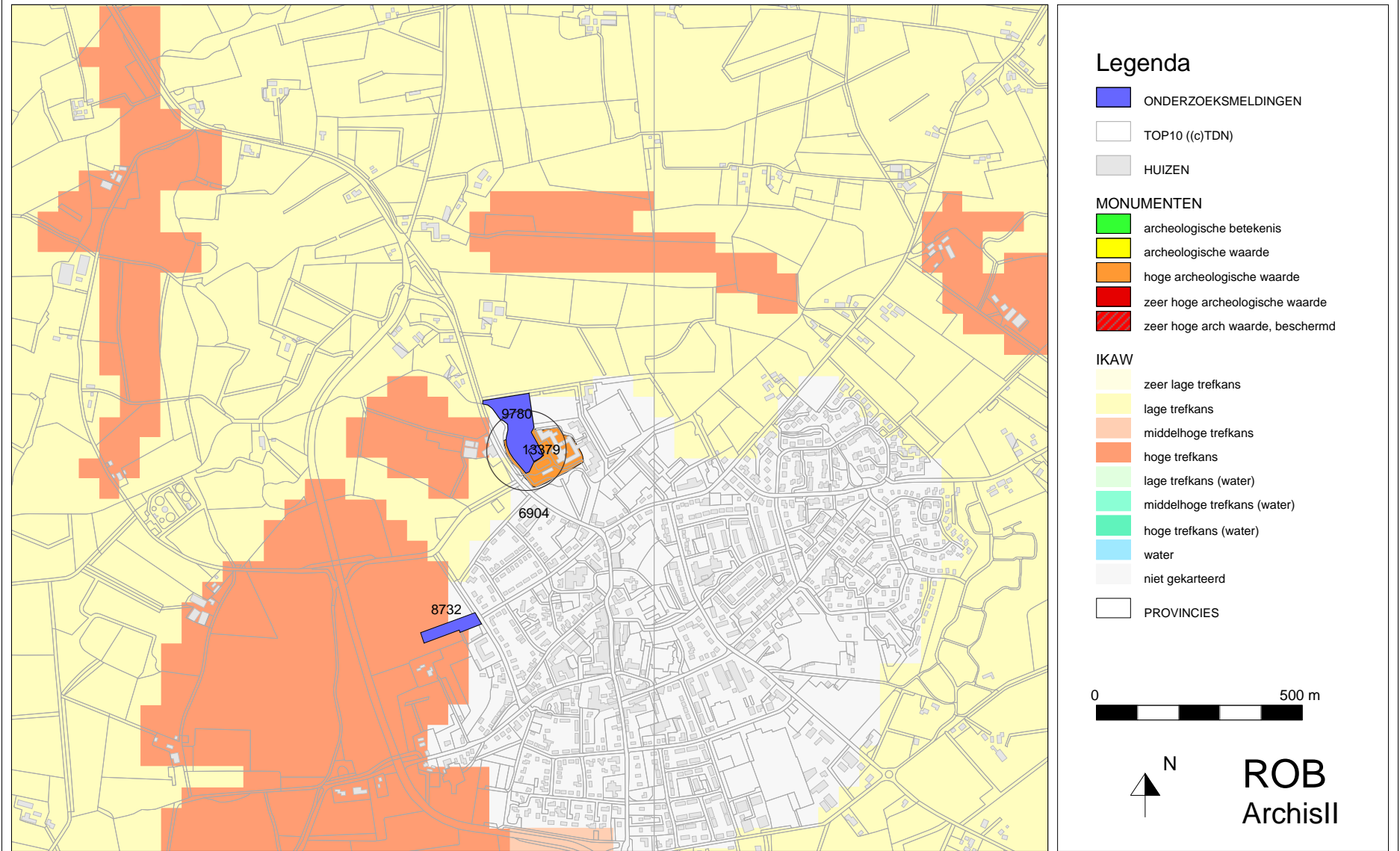
voor een ander gedeelte hoog. Een deel van het onderzoeksterrein betreft het Havezatheterrein van 'De Eeshof'. Dit is een terrein van hoge archeologische waarde. De monumentcode van 'De Eeshof' is: 28E-002 (13379). Het centrale systeem van archeologische waarnemingen in Nederland (Archis) is voorafgaand aan het veldwerk geraadpleegd. Dit leverde voor de directe omgeving van het onderzoeksgebied geen meldingen op.

De oudste vermelding van de Havezathe is in 1316, en rond 1582 werd het huis vernield. In de 17e eeuw werd het ook als schuilkerk gebruikt, waarna het in 1719 werd herbouwd. In de 19e eeuw vonden er enkele uitbreidingen plaats, waarna in 1940 een schuur werd afgebroken. In 1962 tenslotte werd het sterk vervallen huis gerestaureerd en aangepast aan de nieuwe functie als bejaardentehuis.

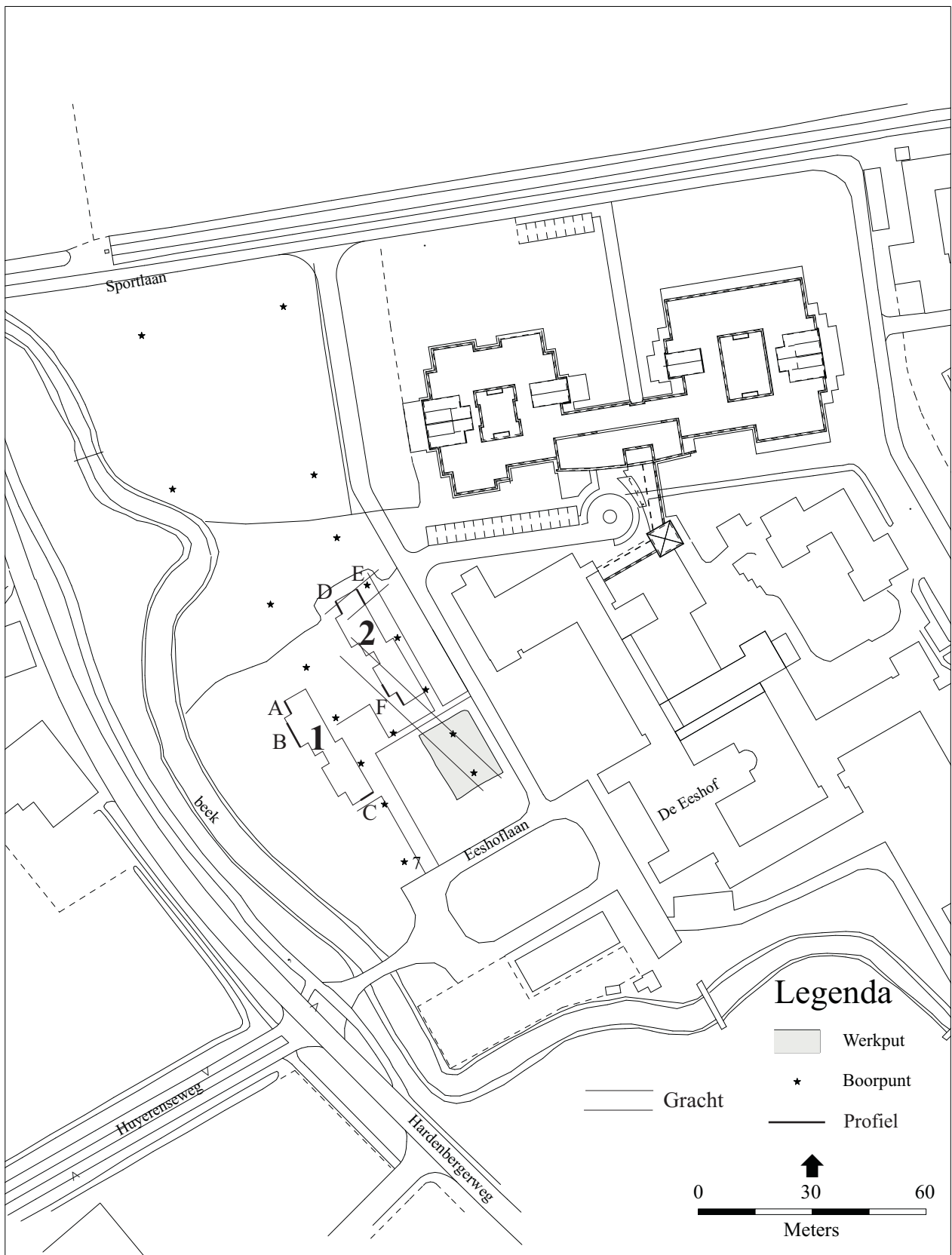
2.2 Veldonderzoek

Op 28 februari 2005 is begonnen met het weghalen van de fundamente van het westelijke blok bejaardenwoningen, gebouw 1, met als startpunt de noordwesthoek. De fundamente hier bleken circa 1 m onder het maaiveld (-mv) te zitten. Bij het verwijderen van de fundamente is steeds opgelet of hierbij archeologische vondsten of sporen aan het licht kwamen. De (noodzakelijke) ruwe manier van werken om de fundamente te kunnen verwijderen, gekoppeld aan het vaak afglijden van de losse bovengrond maakte dat tijdens de werkzaamheden de bodemopbouw moeilijk te zien was. Daarom is gebruik gemaakt van de tijd die nodig was voor het opladen van het slooppuin om profielsecties schoon te maken om zo meer duidelijkheid te krijgen betreffende de bodemopbouw. Voor de ligging van de profielen zie afbeelding 3.

Als eerste is een sectie van circa 3 m profiel schoongemaakt in de noordwesthoek van het westelijke blok bejaardenwoningen, om de bodemopbouw goed te kunnen bekijken (afb. 4). Hierbij bleek dat op dit deel van het terrein circa 1 m tot 1,50 m grond was opgebracht. De natuurlijke bodem is hierbij deels vergraven

Afbeelding 2 De IKAW met monumenten en de ligging van het onderzoeksgebied in blauw met nrs. 6904 en 9780. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 5 april 2005.

Afbeelding 3 Overzicht van de locatie van de profielen. Kaart: B. Schomaker en S.J. Tuinstra.

Afbeelding 4 Het geschaafde profiel in de noordwesthoek van gebouw 1, profiel A. Foto: S.J. Tuinstra.

tot bijna op de zandondergrond. Alleen geheel in de noordwesthoek is de originele bodemopbouw nog zichtbaar. Archeologische indicatoren werden hier echter niet in aangetroffen.

Bij de verder sloopwerkzaamheden is nogmaals tijdens het opladen van het puin een profiel sectie schoongemaakt, aan de oostzijde van het blok bejaardenwoningen (afb. 5). Het profiel gaf hetzelfde beeld als het eerste profiel, waarbij hier ook nog net een restantje van het esdek bovenop de zandondergrond zichtbaar was. Ook hier zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

De opgraving met beperkingen werd vervolgd op 1 maart, waarbij wegens technische problemen met de graafmachine pas halverwege de ochtend gestart kon worden met de werkzaamheden. Hierbij werd in de zuidoosthoek van de bejaardenwoningen een profiel geschaafd alsmede een klein deel van het vlak. Door het natte weer en de instabiele bovengrond stortte een deel van het profiel in alvorens het gedocumenteerd kon worden (afb. 6). De bodemopbouw hier is vergelijkbaar met de twee hierboven beschreven profielen. De hoeveelheid opgebrachte grond is echter minder, en een deel van het esdek is hier nog aanwezig. Archeologische indicatoren werden wederom niet aangetroffen.

Pas op 10 maart kon het archeologisch onderzoek worden hervat met de uitbraak van de fundamente van het oostelijke blok bejaardenwoningen, gebouw 2. De vertraging in de werkzaamheden zijn terug te voeren op de plotselinge grote hoeveelheden sneeuw in de eerste week van maart, die verdere werkzaamheden onmogelijk maakten. Ook vergden de sloop van de fundamente en de afvoer van het losse puin meer tijd dan was voorzien.

Er werd begonnen met het verwijderen van de fundaties in de noordwesthoek van het blok. Hier bleken de fundamente tot 2 m diep te zijn ingegraven. Tijdens

Afbeelding 5 Het geschaafde profiel in de westzijde van gebouw 1, profiel B. Foto: S.J. Tuinstra.

Afbeelding 6 Het geschaafde profiel aan de zuidzijde van gebouw 1, profiel C. Foto: S.J. Tuinstra.

Afbeelding 7 Het geschaafde profiel in de noordoosthoek van gebouw 2, profiel D. Foto: S.J. Tuinstra.

het opladen van het resulterende slooppuin is in deze hoek van het blok een profiel gedocumenteerd (afb. 7).

Uit het profiel bleek ook meteen waarom de fundering hier zo zwaar was. Hier ter plaatse heeft in het verleden een gracht gelegen, die bleek te zijn opgevuld met een gelaagd pakket. De onderste vulling bestond uit een zwarte, rommelige, zwaar humeuze laag, die bijzonder nat en instabiel was. Daarboven bevond zich een rommelige, meer stevige vulling van grijs zand, waarboven een donkerbruine humeuze zandlaag volgde. De insteek van de gracht in de grijzige zandondergrond was duidelijk zichtbaar. Aan de rand van de gracht, in het grijze zand, bevonden zich plantenresten, veelal riet. De vulling van de gracht bevatte iets aan puinspikkels, maar helaas geen (dateerbaar) archeologisch materiaal.

Tijdens de werkzaamheden werd duidelijk dat deze gracht dwars onder het noordelijke uiteinde van het blok bejaardenwoningen door bleek te lopen. Na verbodiging van de fundamente is daarom ook in de noordoosthoek een profiel geschaafd om de gracht nader te kunnen bestuderen (afb. 8). Tijdens het schaven kon de gehele doorsnede van de gracht worden blootgelegd. Helaas stortte een deel van het profiel in voordat deze kon worden gedocumenteerd. De gracht was circa 4 m breed en het diepste punt lag op 2,50 m –mv. Ook hier bestond de vulling van de gracht uit diverse zandige humeuze lagen, waarvan de onderste laag erg nat was. Hierin waren enige puinspikkels te zien, maar geen archeologica.

Verder naar het zuiden werden in de vrijgelegde vlakken en profielen geen archeologische sporen of vondsten aangetroffen, en was de waargenomen bodemopbouw vergelijkbaar met die onder het westelijke blok bejaardenwoningen.

Op 13 maart 2005 vond de laatste fase van de opgraving met beperkingen plaats. Hierbij werd aan de westzijde van het oostelijke bejaardenblok over een

Afbeelding 8 Het geschaafde profiel in de noordwesthoek van gebouw 2, profiel E. Foto: S.J. Tuinstra.

groot deel van deze westzijde een gracht aangetroffen. De fundatie hier ter plekke reikte tot een diepte van 3 m, en bestond aan de onderkant uit grote brokstukken los gestort beton (afb. 9). Deze brokstukken konden slechts met grote moeite worden verwijderd. Bij het verwijderen ervan ontstonden diepe rommelige gaten, met natte, instabiele profielen. Vanwege het acute instortingsgevaar van deze 3 m hoge profielen is hier geen poging ondernomen om deze schoon te maken (afb. 10). Wel was te zien dat de vulling hier sterk lijkt op die van de reeds eerder aangetroffen gracht. Ook hier bestaat de vulling uit diverse donkere, humeuze zandige lagen. Tijdens het sloopwerk is in de uit deze gracht afkomstige grond een aantal scherven geborgen. Het gaat hier om enkele scherfjes porcelein, geglazuurd aardewerk uit de Nieuwe Tijd en laatmiddeleeuws steengoed.

3 Conclusies

De grondsporen die tijdens de archeologische opgraving met beperkingen zijn waargenomen, vullen voor een deel de vragen die gesteld worden in het PvE verder aan (zie paragraaf 1.4). Hieronder zal in samenhang met de antwoorden uit de eerdere opgraving, getracht worden deze vragen zo goed mogelijk te beantwoorden

- 1 *Is te bepalen welk deel van de gracht van de havezate in het terrein aanwezig is?*

Direct herkenbare resten van de gracht van de havezate zijn in het opgegraven gedeelte van het terrein niet opgemerkt. In samenhang met het naonderzoek zijn echter de tijdens de opgraving opgemerkte zaken in een meer duidelijke context te plaatsen. Tijdens de opgraving werd een deel van het

Afbeelding 9 De bijna 3 m diepe fundering. Foto: S.J. Tuinstra.

Afbeelding 10 Het instabiele profiel in de zuidoosthoek van gebouw 2, profiel F. Foto: S.J. Tuinstra.

vlak als verstoorde zone aangemerkt. Deze zone sluit aan bij de nu aange-
troffen resten van een gracht in de zuidoosthoek van het terrein.

De waargenomen vulling van de gracht heeft dezelfde kenmerken als de tij-
dens de opgraving door boringen vastgestelde kenmerken van de verstoring.
Ook het vondstmateriaal, van laatmiddeleeuwse tot recente datering, komt
bij beiden goed overeen. Gesteld kan worden dat hier van zuid naar noord
een gracht heeft gelopen, waarvan pas in de moderne tijd de laatste sporen
zijn uitgewist. Deze gracht sluit waarschijnlijk aan bij de tijdens de begelei-
ding gevonden oost-west gracht onder het noordeinde van het oostelijke blok
bejaardenwoningen. Dat hier een gracht liep, werd ook al vermoed op basis
van de resultaten van het booronderzoek. Of de noord-zuid en oost-west ge-
oriënteerde gracht één en dezelfde zijn en met een bocht in elkaar overlopen,
of dat beide grachten elkaar kruisen, is helaas niet te zeggen.

2 *Tot welk deel van de havezate behoren de aangetroffen bouwresten?*

Noch tijdens de opgraving, noch tijdens de begeleiding zijn (archeologische)
bouwresten waargenomen. Deze vraag kan daarom nog steeds niet worden
beantwoord.

3 *Wat is de context/samenhang van hetgeen is gedocumenteerd en opgegraven
in het totale beeld van de havezate?*

Het opgegraven terrein levert geen goed beeld op van de vroegere, laatmid-
deleeuwse havezate. Ook de de opgraving met beperkingen draagt maar wei-
nig bij aan het beantwoorden van deze vraag. Wel kan aan de hand van de
gevonden grachten een hypothese worden opgesteld over de mogelijke posi-
tie van de havezate. Als wordt aangenomen dat de gevonden grachten deel
zijn van een rondlopende omgrachting, dan is aan te nemen dat de laatmid-
deleeuwse bewoning zich hierbinnen moet hebben bevonden, in het oosten.
Dit word ook enigszins aannemelijk gemaakt door het ontbreken van arche-
ologica onder het westelijke blok bejaardenwoningen. Voor een terrein dat
buiten de gracht zou liggen, is dit niet verwonderlijk. In dit hypothetische
geval zou de laatmiddeleeuwse bebouwing vlak voor of onder het huidige
bejaardencomplex kunnen liggen.

Literatuur

Blom, M.C. & S.J. Tuinstra, 2004. *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek
(IVO) door middel van boringen op de Eeshof te Tubbergen, gemeente Tubbergen
(Ov.)*. Groningen (ARC-Rapporten 2004-18).

Tuinstra, S.J., 2004. *Een archeologische opgraving op 'De Eeshof' te Tubbergen,
gemeente Tubbergen (Ov.)*. Groningen (ARC-Rapporten 2004-53).